

ПРИДУШЕНИ ГЛАСОВИ

АНАЛИЗА НА ЗАСТАПЕНОСТА
НА РОДОВИТЕ И НА ЛГБТИК+
ПЕРСПЕКТИВИТЕ НА
ЛОКАЛНИТЕ ИЗБОРИ 2025

Авторка:
Елена Данова

Уредник:
Ангел Димитриевски

Издава:
Коалиција Маргини

Дизајн:
Теано Кардула

Лектура:
Татјана Б. Ефтимоска

Скопје, 2025

<u>УРЕДНИЧКИ ВОВЕД КОН АНАЛИЗАТА</u>	<u>4</u>
<u>КОНТЕКСТ И ПОЗИЦИОНИРАЊЕ</u>	<u>8</u>
<u>МЕТОДОЛОГИЈА</u>	<u>11</u>
<u>НАОДИ</u>	<u>14</u>
<u>Компаративна анализа на застапеноста на родовите и на ЛГБТИК+ перспективите на локалните избори за Совет и за градоначалник на Град Скопје</u>	<u>15</u>
<u>Компаративна анализа на застапеноста на родовите и на ЛГБТИК+ перспективите на локалните избори за Совет и за градоначалник на Општина Битола</u>	<u>15</u>
<u>Компаративна анализа на застапеноста на родовите и на ЛГБТИК+ перспективите на локалните избори за Совет и за градоначалник на Општина Струмица</u>	<u>28</u>
<u>Компаративна анализа на застапеноста на родовите и на ЛГБТИК+ перспективите на локалните избори за Совет и за градоначалник на Општина Струмица</u>	<u>33</u>
<u>ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ</u>	<u>41</u>
<u>ПРИЛОГ: Проглас за претстојните локални избори 2025 издаден од Националната мрежа против хомофобија, бифобија и трансфробија и Платофрмата за родова еднаквост</u>	<u>49</u>
<u>КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА</u>	<u>53</u>

УРЕДНИЧКИ ВОВЕД ВО АНАЛИЗАТА

Оваа анализа ја именувавме „Придушени гласови: Анализа на застапеноста на родовите и на ЛГБТИК+ перспективите на локалните избори 2025 година“ како повеќеслојна резонанција на темата за придушените гласови. Придушеноста ја наоѓаме токму во нашите тела, не само како директен отров што секојдневно го дишаме, како сите други граѓани и граѓанки на овие градови, туку и како придушеност поради неможноста да се пронајдеме во дискурсот на овие избори. Гласот во овој наслов не се однесува само на нашето демократско право и на нашата сведеност на гласачи секои две или четири години, туку и на глас којшто е отсутен, избришан и неизговорен, а во исто време има огромна шанса за радикална трансформација на ова општество, и којшто останува игнориран поради неговата контроверзност и пресметката дека сепак, на крајот, родовите и ЛГБТИК+ прашања може да им причинат повеќе штета отколку корист на партиските, па и на непартиските структури.

Локалните избори во 2025 година беа организирани спроти повеќекратни национални, но и локални колапси коишто ги допираат нашите секојдневни животи. Така, не може да не бидеме збунети, лути и гневни што најспомнуваното ветување на овие избори беше она за чисти градови, особено потенцирано во градот Скопје. Додека кандидатите за градоначалници ветуваа чистење на градот за 72 часа, па сè до некакви наводни стратегиски пристапи за почист град, се чини дека забораваја колку е сето тоа навредливо кон гласачкото тело коешто остана преплавано во смет, а градот под наезда од стаорци коишто веќе се накотија пред вториот изборен круг и каснаа дете во Капиштец, додека некаде во заднината одекнуваше химната на партиските митинзи каде што истите тие ветувања за чисти градови се продаваа како магичното решение за новото подобро утре. Веројатно нема поголем национален интерес или патриотски чин од тоа да им овозможите на вашите гласачи да живеат во чисти градови, да дишат чист воздух и да се движат во функционални јавни простори.

Во еден наелектризиран период во којшто владејачките структури ги ставаат точно децата како некакво положување надеж за иднината, раѓањето и наталитетот како некаков повторен спас од исчезнувањето на нацијата, се зборува за децата што ќе бидат родени наспроти децата што живеат сега и тука, осудени и казнети, каснати од накотени стаорци во своите соседства, како најконкретната манифестација на нефункционалните локални политики.

Оваа анализа доаѓа во едно специфично време кога се чини дека, наместо нашите визији за локални политики храбро да чекорат напред, да исцртуваат градови и соседства, урбани и периферни географии во коишто достоинствено ќе ги живееме нашите животи,

каде што не само ќе преживуваме, туку здраво ќе живееме не плашејќи се длабоко да земеме здив, тие го прават сосема спротивното. Бевме пресретнати со изборни програми коишто ветуваат концепти што одамна требаше да бидат постигнати, прашањата со функционалниот јавен превоз, чистите градови, пристапот до културно разнолики афирмативни простори и програми, локални младински политики. Во дадениот контекст, овие прашања се јавуваат со решенија во нивната најбазична форма, како чистење на преплавени градови од смет, дислоцирање на диви депонии или, пак, дури и воведување нови автобуски линии.

Еден од поголемите предизвици на оваа анализа беше токму да го лоцира погледот кон маргинализираните заедници на еден отворен, недвосмислен и визионерски начин. Интуитивно знаевме дека тоа не е возможно поради дадениот контекст во којшто правата и средините на нашите локални заедници забележливо назадуваат, но сепак сакавме да бидеме доволно љупобитни да видиме како и на кој начин жените и ЛГБТИК+ лицата зафаќаат место во политичкиот дискурс, на еден од најдиректните начини што ги засега нашите животи – нашите локални политики.

Анализата ни покажа апсолутно отсуство на каква било политичка заложба кон ЛГБТИК+ лицата, додека жените беа врамени низ политиките во коишто се залечуваат последиците од родовото базирано насилство, низ повторните ветувања за отворање на shelтер-центрите или, во некои случаи, и од директното телесно разболување на жените, во некои програми перформативно обележано преку женски трки за подигнување на свеста за ракот на дојката. Превентивните, еманципаторски политики во коишто нашите заедници не се само жртви и се разговара надвор од некои безбедносни леќи се чини дека се невозможни поради кусогледото политичко визионирање на овој политички пејзаж.

Со избирањето на претставниците на локалната самоуправа, на овие избори го забележуваме и можеби најголемото мобилизирање на граѓаните за директно учество во работата на општините преку Советите или, пак, како градоначалнички кандидати организирани во независни граѓански листи. Овие граѓански мобилизации даваат поттик за некакво освежување и можност за преобмислување на тоа од каде доаѓаат претставниците во политиката – директно од народот.

Во нашата анализа вклучивме и неколку од овие независни групи од трите града што ги анализиравме и притоа беше забележително дека овие групи ја адресираат маргинализацијата на жените, допирајќи ги и изворите на таквата маргинализација, како на пример токсичната машкост. Сепак, дури и во овие програми наидовме на прилично тесно гледање на прашањата поврзани со родовите и сексуални малцинства. Иако беше положена голема надеж во ваквите групи, сепак ниту една од овие анализирани групи не успеа да ги спомне ЛГБТИК+ луѓето како маргинализирана група којашто изискува посеопфатно гледање на нашите градови како достоинствени места на живеење, што зборува за отсуството на нашите гласови во овие пошироки коалиции. Истовремено, го забележавме и употребувањето на термините како родова рамноправност наместо родова еднаквост, дури и кај независните кандидати. Можеби станува збор за површно познавање на ова прашање и несвесност дека крајно десни, екстремни и антиродови движења се организираа за бришење на термините како родова еднаквост и се залагаа токму за навраќање кон термините како родова рамноправност, наоѓајќи длабоко трансфобични корени во ваквата резонанција. Токму и поради отворената природа на овие независни групи, сметаме дека нивната задача е да се отиде отаде тесногледоста по прашањата на сексуалните и родовите малцинства, најчесто позиционирани како последна точка или како некаков украс во програмата, и да се пристапи кон нив како кон интерсекциско прашање што се поврзува со темите на екологија, култура, гентрификација и хумани градови.

Нашата улога е и, покрај сè, да не му се предадеме на очајот, да ги подигнеме политичкиот дискурс на едно посистемско ниво и да го вратиме вниманието во корените на проблемите, а тоа се сексизмот, мизогинијата, фемицидите, хомофобијата, трансфобијата, корупцијата, проблеми коишто секојдневно ги уништуваат нашите животи, наместо да се заплеткуваме во површни ветувања за чистење преполни контејнери. Преку оваа анализа, сакаме да покажеме дека ги одбиваме ваквите спин-тактики коишто наменски им се наметнаа на граѓан(к)ите, да не може да дишат и да се движат во своите градови како некаква итна криза којашто треба да се реши преку избори, и така секоја друга тема да биде потисната, неприоритизирана или, едноставно, придушена. Локалните политики се нашите секојдневни животи и за нив ќе се бориме постојано.

КОНТЕКСТ И ПОЗИЦИОНИРАЊЕ

Локалните избори во 2025 година во Северна Македонија се одвиваат во време на зголемена политичка поларизација¹, економска неизвесност и засилено влијание на антиродовите и конзервативни наративи во јавниот простор². По промената на власта на Парламентарните избори во 2024 година, јавниот дискурс станува сè повеќе обележан со реторика која ги потиснува прашањата за родова еднаквост, сексуално и родово различни идентитети и човекови права, воопшто. Овие тенденции имаат конкретни последици и на локално ниво – во начинот на кој се креираат, се имплементираат и се приоритизираат јавните политики.

Локалната самоуправа, која претставува ниво на власт најблиско до граѓаните, има суштинска улога во обезбедувањето пристап до јавните услуги, безбедност во јавниот простор, поддршка за жртвите на насилство и создавање услови за културен и граѓански живот. Сепак, имајќи го предвид фактот дека властите на различни нивоа на владеење веќе подлегнуваат на притисоците од антиродовото движење, очекувано е на овие локални избори да не видиме доволно јасни залагања кои ги адресираат локалните проблеми на родовите и сексуалните малцинства во државата.

Во ваков контекст, Националната мрежа против хомофобија и трансфобија и Платформата за родова еднаквост, преку јавниот проглас „Достоинствени локални политики за маргинализираните заедници“, ги повика политичките партии и независните групи на овие избори да понудат *јасни и конкретни политики за подобрување на животот на жените, на девојките и на ЛГБТИК+ заедницата. Меѓу другото, прогласот ја нагласува потребата од експлицитна поддршка на ЛГБТИК+ заедницата, безбедни јавни простори и родово одговорно буџетирање*³. Текстот на прогласот дава насоки за интерсекционално гледање на прашањата за родот и сексуалноста, низ призмата на зелените политики, јавниот простор и урбанизмот, и е своевидно политичко јавно барање кое доаѓа од над 50 граѓански организации што ги претставуваат родовите и сексуалните малцинства во С. Македонија.

Во исто време, во повеќе општини се бележат последиците од влијанието на антиродовото движење кое, под изговор за „заштита на традиционалните вредности“, активно се спротивставува на политиките за родовата и ЛГБТИ+ еднаквост. Нивното влијание врз политичките партии и јавните институции веќе резултира со

¹ (Local Elections Competitive but Adversely Affected by Legal Shortcomings and Political Polarization: International Observers, n.d.)

² Извештај за парите и политиката во антиродовите движења – 360 степени.

³ (Коалиција МАРГИНИ | ПРОГЛАС ЗА ПРЕТСТОЈНИТЕ ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ 2025: ДОСТОИНСТВЕНИ ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ ЗА МАРГИНАЛИЗИРАНИТЕ ЗАЕДНИЦИ, n.d.)

„самоцензура“, отсуство на јасен став за правата на жените и на ЛГБТИ+ заедницата кај политичките партии и групи, но и конкретни измени во официјални документи и закони ⁴. Покрај идеолошките предизвици, социјалниот контекст на изборите е исполнет со хронични проблеми кои директно влијаат врз безбедноста и достоинството на родовите и сексуалните малцинства, како што е нефункционалниот јавен превоз, родово базираното насилство, институционалната хомофобија и трансфобија, но и ограничената соработка меѓу општините и граѓанските организации кои имаат експертиза во овие области.

Оваа анализа ја лоцира својата работа токму во овој контекст – во услови на политичка трансформација, растечко влијание на антиродовите движења и системска маргинализација на прашањата поврзани со родовата еднаквост и сексуалните малцинства. Со разгледување на изборните програми и јавните настапи на партиите и независните кандидати во трите избрани општини (Скопје, Битола и Струмица), целта е да се утврди дали и како локалната политика ги препознава, ги вклучува или ги игнорира потребите на жените, на девојките и на ЛГБТИ+ луѓето – како дел од пошироката борба за инклузивни, праведни и достоинствени заедници.

⁴ (Струмица го исфрли терминот родова еднаквост од „Стратегијата за млади“ - Telma.com.mk, n.d.)

МЕТОДОДОЛОГИЈА

Во оваа анализа прегледавме три различни ентитети – географски подрачја во државата: Град Скопје, Општина Битола и Општина Струмица, и за секој од нив ги анализиравме програмите на највлијателните политички партии и по барем една независна советничка група со или без кандидат за градоначалник. Така, за Град Скопје, ги анализиравме програмите на партиите ВМРО ДПМНЕ, СДСМ и Левица, како и две независни групи – Зелен хуман град и Независни заедно. Во Општина Битола ги анализиравме програмите на партиите ВМРО ДПМНЕ, СДСМ и Левица, како и на независната група Поинаку. Во Општина Струмица ги анализиравме програмите на ВМРО ДПМНЕ, СДСМ и Левица, како и на независната група СТИГА Е.

Овие три општини беа одбрани во анализата од повеќе причини. Градот Скопје е најцентрализираната локална самоуправа во државата и, како таква, има најмногу кандидатски листи. Притоа, поради централизираноста на главниот град, голем дел од ЛГБТИ+ луѓето од различни региони на земјата мигрираат и во потрага по послободен живот. Битола е подрачје со историја значајна за феминистичкото и за квир-движењето, но и област во која бројот на младо население не е во толку драматичен пад во споредба со други региони од државата. Струмица, пак, последниве години ја обележаа повеќе настани и инциденти низ кои таа стана општина во која ЛГБТИ+ луѓето се непожелни, па оттука сметаме дека е клучно да ги погледнеме политичките наративи на тамошните кандидати за овие локални избори. Сите три избрани општини се лоцирани во три (од 6) различни плански региони на државата, овозможувајќи децентрализиран преглед.

За секој од географските ентитети посебно, ги анализиравме програмите од избраните политички партии и групи низ следните области, релевантни за родовите и сексуалните малцинства: урбано и инфраструктурно планирање; социјална заштита и социјален развој; човекови права, еднаквост и безбедност.

Приоритетен фокус при анализата беа активностите кои ги засегаат жените, девојките и ЛГБТИ+ лицата. Особено внимание посветивме да ја увидиме и сензибилизираноста која кандидатите ја имаат за потребите на овие групи, како и способноста интерсекциски да ги поврзат причините, последиците и решенијата за секој од таргетираните проблеми. Така, на пример, разгледавме како кандидатите му

пристапуваат на проблемот со јавниот превоз, имајќи предвид дека повеќето корисници на јавен превоз се токму жени. Дали се способни да ја препознаат родовата страна на ова прашање или го третираат исклучиво од функционален аспект, како нешто што треба да биде санирано, а потоа и популистички, преку повторување на веќе дадени ветувања за нови автобуси, постојќи и рути.

Анализата се темели врз квалитативна содржинска анализа на достапните и претходно селектирани изборни програми и јавно достапни комуникациски материјали, како соопштенија, изјави, јавни дебати и интервјуа. Секоја програма беше разгледана низ призмата на родовата и ЛГБТИ+ еднаквост, инклузијата и безбедноста на овие малцинства. Длабочината и опсегот на оваа анализа се ограничени поради ресурсите и временската рамка, но добиените податоци овозможуваат репрезентативен увид во начинот на кој локалните политички актери ги вклучуваат (или ги исклучуваат) прашањата поврзани со родовите и сексуалните малцинства во своите програми и политики.

НАОДИ

Анализа на родовите и на ЛГБТИ+ аспектите во програмите на кандидатите за Совет и за градоначалник на Град Скопје

Анализирани програми:

ВМРО ДПМНЕ, СДСМ, Левица, Зелен хуман град, Независни заедно

Анализирани области, релевантни за родовите и сексуалните малцинства:

урбано и инфраструктурно планирање; социјална заштита и социјален развој; човекови права, еднаквост и безбедност.

Урбано и инфраструктурно планирање

Прашањата поврзани со урбаното и со инфраструктурното планирање се најчесто застапената тема во сите програми на анализирани политички партии и групи. Кандидатите во голема мера зборуваат за проблемите со мобилноста на луѓето низ градот и се занимаваат со прашања како недостигот од паркинг-места, сиромашната сообраќајна поврзаност на населбите и општините во градот Скопје, неискористеноста на постоечките потенцијали за сообраќајно поврзување, несоодветната велосипедска и пешачка инфраструктура, како и, генерално, безбедноста во сообраќајот. Притоа, значителен е фокусот, кај сите анализирани програми без исклучок, врз решавањето на проблемите со јавниот превоз. Повеќето ветувања се фокусираат врз набавка на нови автобуси, а градоначалничките кандидати на Левица, Амар Мециновиќ, и на ВМРО ДПМНЕ, Орце Ѓорѓиевски, одат дотаму што дури ветуваат и воведување нов систем на градски железнички превоз. Програмите на Зелен хуман град и на ВМРО ДПМНЕ, пак, ветуваат воспоставување посебна сообраќајна лента за автобуси, со што би требало да се подобри текот на јавниот превоз.

Сепак, ниту една од анализираните програми не успева да го претстави проблемот со дисфункционалниот јавен превоз во Скопје низ феминистичка перспектива. Познато е дека жените се примарни кориснички на јавниот превоз и дека нивната мобилност и пристапот до вработување, како и пристапот до здравствени и социјални услуги, директно може да зависи од функционалноста на јавниот превоз (Sansonetti & Davern, n.d.). Кандидатите му пристапуваат на прашањето за јавниот превоз низ перспектива на функционалност и низ популистичка реторика. Речиси сите ветувања за набавка на нови (електрични) автобуси се веќе слушнати изборни ветувања.

Градоначалничката на Град Скопје која беше избрана на минатите локални избори, Данела Арсовска, дури ветуваше и бесплатен градски превоз во Скопје, но таквото ветување не само што не го исполни, туку нејзиниот мандат го одбележаа и бројни скандали и значителни прекини во функционирањето на скопскиот јавен превоз⁵. Независни заедно и Зелен хуман град воочливо ја истакнуваат потребата од стеснување на коловозите и од проширување на пешачките зони. Повторно, иако тие сугерираат дека со ваквите проекти ќе се подобри безбедноста во сообраќајот, не е присутна јасна сугестија дали и како, според нив, ваквите мерки ќе ја подобрат безбедноста и мобилноста на конкретни маргинализирани групи, вклучително и на родовите и сексуалните малцинства. Реториката која кандидатите ја користат за овој, повеќе од кога било, актуелен проблем за скопјани, укажува на суштински недостатоци во разбирањето на интерсекционалноста на локалните прашања, но и на отсуство на сензибилитет за проблемите и предизвиците на жените како маргинализирана група.

Дел од кандидатите на овие избори, директно или индиректно, го отвораат и прашањето за безбедноста во темните улици. Ова е исклучително важно прашање за жените и девојчињата, а истото е веќе отворено во јавноста од страна на Реактор, при што бројките од нивните истражувања алармираат дека над 80 % од жените се сексуално вознемирувани на јавен простор. Имајќи ги предвид ваквите застрашувачки бројки, шокира фактот што во ниту една од програмите јасно не се потенцира

⁵ (Бесплатен Јавен Превоз: Две Години Возење На Вербален Погон – DW – 25.10.2023, n.d.)

корелацијата меѓу урбаното планирање и насилството врз жените и девојчињата. Исклучок за ова, може да се каже, е програмата на Зелен хуман град, во која донекаде се допира овој проблем, но во посебна точка која ќе ја продискутираме малку подолу. Програмите на кандидатите не само што ги игнорираат погоре спомнатите бројки во своите планови и ветувања, туку и интегрираат елементи кои можат дополнително да ја загрозат безбедноста на жените и на ЛГБТИ+ луѓето во јавниот простор⁶. Каја Шукова, кандидатката за градоначалничка на Град Скопје од СДСМ, во својата програма на ова прашање му пристапува со зборовите: „Многу населби навечер се мрачни и празни. Решението е современо и паметно управувано осветлување и присуство на маалски полицаец-позорникар.“ Сличен предлог има и кандидатот на ВМРО ДПМНЕ, Орце Ѓорѓиевски, кој ветува поставување „училишен полицаец околу училиштата за време на почетокот и крајот на наставата“. Ваквите предлози целосно се косат со она што Платформата за родова еднаквост или Националната мрежа за борба против хомофобија и трансфобија го побараа пред изборната кампања. Овие две мрежи, преку прогласот објавен на почетокот на септември 2025, го изјавија следново:

Притоа, ние не повикуваме да се засили полициското присуство или разни форми на патролирања на други групи како родители или соседи, бидејќи честопати овие форми на надзор дополнително го загрозуваат нашето постоење. Напротив, бараме коренито преиспитување на тоа како да се обезбеди јавен простор којшто ќе биде ослободен од канците на урбаната мафија, а наместо тоа ќе ко-креираме и оставиме слободно, автентично и органско формирање на мали заедници, соседства, па дури и супкултурни зони коишто слободно ќе гравитираат во јавниот простор наместо да бидат избришани од него⁷.

Дополнително, мора да се нагласи дека проектите предложени во програмите на ВМРО ДПМНЕ и на СДСМ вистински се фокусираат врз урбаниот развој и мобилноста во урбаното подрачје на Скопје, а руралните населби се речиси изоставени од нивните програми. Од друга страна, во програмите на Зелен хуман град и Левица, а особено во програмата на Независни заедно, има појасен фокус врз развојот на руралните области. Едно од залагањата на Независни заедно е „изработката на

⁶ (Жените и Девојчињата Во Македонија Избегнуваат Небезбедни Јавни Простори - ВидиВака, n.d.)

⁷ (Коалиција МАРГИНИ | ПРОГЛАС ЗА ПРЕТСТОЈНИТЕ ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ 2025: ДОСТОИНСТВЕНИ ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ ЗА МАРГИНАЛИЗИРАНИТЕ ЗАЕДНИЦИ, n.d.)

идните урбанистички планови да се базира на плански програми што ја имаат предвид сеопфатната урбана политика на целото подрачје на Скопскиот Регион, руралното и урбаното подрачје.“ Во секој случај, повторно, изоставени се перспективите на родовите и сексуалните малцинства кои живеат во руралните области. Никаде не се спомнуваат жените работнички кои претежно го користат јавниот транспорт и чијашто вработливост може да биде ограничена поради нефункционалноста на јавниот превоз.

Во меѓувреме, генералниот пристап на двете анализирани независни опции за Град Скопје, Зелен хуман град и Независни заедно, покажува далеку подобра сензибилизираност кон корелацијата меѓу урбаното планирање и родот.

Зелен хуман град ја потенцираат потребата од креирање безбеден и пристапен град за жените, адресирајќи ги проблемите со пешачките зони, јавниот превоз и уличното осветлување.

Скопје не е родово неутрален град. Урбанистичкото планирање, јавниот превоз, безбедноста и распределбата на буџетот различно влијаат врз жените и врз мажите. Нашата цел е да го вградиме принципот на родова еднаквост во секоја одлука и секоја политика на Градот Скопје. Тоа не значи само формално исполнување на обврски, туку суштинска промена за создавање град кој е безбеден, праведен и нуди еднакви можности за сите свои жители.

(Зелен хуман град, 2025)

Во рамките на оваа област, сите програми, а особено оние на независните кандидати, зборуваат и за загадувањето и за еколошките проблеми, но, повторно, недостасуваат родовите и ЛГБТ+ перспективи при дискутирањето за овие проблеми, иако е глобално познато дека родовите и сексуалните малцинства се под поголем ризик од климатските промени и загадувањето (Baćanović Višnja & Murić Jasmina, n.d.).

Социјална заштита и социјален развој

Кога станува збор за социјалната заштита, жените како маргинализирана група конечно добиваат место во ветените програми на политичките партии и групи. Во овој домен, може да се забележи повисоко ниво на сензибилитет кај сите анализирани кандидати, иако во реториката се насетува перцепција за жената исклучиво како жртва или како корисничка на социјална заштита, а понекогаш адресирањето на женските прашања, пак, е сведено до степен на перформативност, без конкретни политички залагања. Така, во програмата на кандидатката од СДСМ се ветува организирање женска трка за подигнување на свеста за рано откривање малигни заболувања кај жените. Од друга страна, пак, ЛГБТИ+ лицата се целосно невидливи во програмските ветувања, па дури и како жртви и како потенцијални корисници на социјална заштита. Во прилично обемна содржина од над 100 страници, кандидатот за градоначалник на Скопје од ВМРО ДПМНЕ, Орце Ѓорѓиевски, ветува проекти од речиси сите области релевантни за локалната заедница. Уште во првите страници, а прилично често и понатаму во програмата, се потенцира елементот на инклузивност. Во рамките на својата програма, овој кандидат го замислува Скопје како град со инклузивни простори, но уште по првото спомнување станува јасно дека инклузивноста ја перципира исклучиво како проблем на само некои од маргинализираните групи. Родовите и сексуалните малцинства не се дел од неговата рамка за инклузија.

Целта е изградба на инклузивен град, каде што лицата со попреченост, старите лица и семејствата во ризик добиваат ефикасна и достапна грижа.

Подоцна, во програмата на ВМРО ДПМНЕ повторно се зборува за инклузивност, и тоа, се потенцира, инклузивност на сите заедници, а потоа се наведуваат тие „сите заедници“. Впрочем, од понуденото воочуваме дека инклузивноста на сите заедници се подразбира исклучиво како инклузивност на етничките заедници, плус лицата со попреченост.

Всушност, лицата со попреченост се и најчесто спомнуваната маргинализирана група во сите програми, а особено кај ВМРО ДПМНЕ, што доведува до заклучок дека таа е меѓу најпрепознаените и најпризнаените како маргинализирана социјална група. Сепак, во ниту еден од контекстите не се земени предвид потенцијалните преклопувачки и дополнителни маргинализирачки идентитети и позиции на лицата со попреченост. Впрочем, поширок интерсекционален пристап видно недостасува, со оглед на тоа што лицата со попреченост се сведени единствено на лица со попречена мобилност во јавниот простор, додека, пак, жените се сведени на „жртви на насилство“.

Каја Шукова, кандидатката на СДСМ, пак, ветува *воспоставување систем на градски центри за заштита и рехабилитација на жени жртви на семејно насилство*⁸. Мора да потсетиме дека повеќе организации веќе работат со заштита и рехабилитација на жените жртви на семејно насилство на територијата на град Скопје. Во планираната активност на Шукова не се спомнува дали таа планира да ја развие оваа активност со поддршка на експертизата којашто веќе постои кај феминистичките организации или ќе го спроведе ова без нив. Левица, пак, ветува *резервирање 100 станови за жртви на семејно насилство и обезбедување социјална и психолошка поддршка*.

Независните кандидатски групи, Независни заедно и Зелен хуман град, многу директно го искажуваат своето залагање за намалување на родово базираното насилство. Независни заедно недвосмислено посочуваат дека девојките и жените се чувствуваат значително понебезбедно, не само на јавните простори, туку и во сопствените домови, а Зелен хуман град, пак, уште посуштински ги имаат искажано своите политички ставови за родовата еднаквост.

Жените мора да имаат еднаков третман со мажите во сите сфери, за што Градот Скопје мора инвестициите да ги насочи во области што ќе овозможат жените да добијат финансиска независност, како и заштита од дискриминација, семејно и родово базирано насилство. (Зелен хуман град, 2025)

⁸ (СДСМ Скопје, 2025)

Сепак, дури и во програмите на независните кандидати отсуствува секако залагање за ЛГБТИ+ луѓето. Се чини дека оваа маргинализирана група е целосно изоставена на овогодишните локални избори и дека потребите и проблемите на ЛГБТИ+ луѓето во локалната заедница се целосно невидливи. Во програмата на Независни заедно се насетува мал потенцијал кога тие посочуваат дека осаменоста е сериозен проблем во градот, за чие решавање ќе се залагаат, но не постои никакво навестување дека кандидатот го разбира проблемот со осаменоста кај ЛГБТИ+ лицата, иако бројни студии укажуваат на алармантниот степен на осаменост и депресија кај ЛГБТИ+ луѓето, поради изолираноста од заедницата, која тие секојдневно ја искусуваат (Oeser et al., 2025).

Освен во програмата на Зелен хуман град, каде што се адресираат штетните последици од гентрификацијата во Скопје, во сите останати анализирани програми се дава ветување за субвенционирана поддршка за млади брачни парови или семејства при купување прво живеалиште. Притоа, при ваквите ветувања, целосно се исклучува можноста за редефинирање на поимот семејство во рамките на овие програми за субвенционирање и вклучување на неофицијалните и, сè уште непризнаени и препознаени, семејства во кои партнерите се од ист пол. Со тоа, кандидатите само најавуваат уште една политика во која ЛГБТИ+ луѓето се системски дискриминирани и оневозможени да ги практикуваат своите права. Во контекст на иселувањето, се спомнуваат разни потенцијални активности со кои младите би требало да се стимулираат да останат во државата, но нема јасен фокус кон што се цели. Во програмата на СДСМ се спомнува и поддршка за млади родители, но, повторно, се создава простор за претпоставка дека фокусот е врз хетеросексуални брачни парови и родители, а се исклучува потенцијалот за евентуална поддршка за ЛГБТ+ родители, на пример лезбиски парови кои добиле дете. *Луѓето не се селат само заради плата, туку и заради квалитетот на секојдневието* – се вели во програмата на Шукова. Сепак, таа никаде не потенцира јасно дали и како би го третирала и проблемот со иселувањето на ЛГБТИ+ луѓето, за кои бројни изјави и сведоштва укажуваат дека се иселуваат во потрага по слобода⁹.

Додека во програмите на анализираниите политички партии не постои јасно адресирање на родовите прашања, кај независните политички групи се гледа подиректно залагање за унапредување

⁹ (Интервју со Лила Милиќ „ЛГБТ младите се иселуваат во потрага по слободен живот“ - Ekvallis.org.mk, n.d.)

на родовата еднаквост, а тоа особено се воочува во програмата на Зелен хуман град. Впрочем, тие имаат дадено и посебен осврт во кој предлагаат програми за *градење позитивни машки улоги*. Ваквиот пристап е несомнено за пофалба и дава впечаток дека во оваа независна група постои суштинско разбирање на причините и последиците кај родово базираното насилство и токсичниот маскулинитет.

Свесни сме дека мажите се соочуваат со специфични општествени притисоци кои често водат кон деструктивни однесувања, што резултира со трагични последици како насилство, сообраќајни судири и криминал.

Зелен хуман град предлагаат креирање насочени програми кои нудат здрави алтернативи и поддршка преку едукација за меѓусебна почит, промоција на позитивни примери, спорт за физичко канализирање на енергијата и специјализирана психо-социјална поддршка наменета за мажи за справување со бесот, со анксиозноста и со депресијата. Ваквата реторика дава јасна и недвосмислена порака дека оваа група стои на страната на родовата еднаквост и праведност и дека суштински ја разбира потребата од феминистички пристап кон момчињата и мажите. Она што единствено ќе го дадеме како забелешка во контекст на ваквиот предлог на Зелен хуман град е користењето на нецелосно точниот термин *родова рамноправност* наместо *еднаквост* и недоволното следење на контекстуалноста зад која терминот *родова еднаквост* стратешки се брише од официјалните документи и закони под влијание на антиродовото движење.

Во рамките на образованието, повеќето кандидати ветуваат технолошко унапредување на образованието, а понекаде се спомнуваат и програми за превенција на врсничкото насилство. Сепак, превенцијата на насилството предизвикано од мизогинија и од хомофобија не е никаде спомната. Она што програмите на ВМРО ДПМНЕ и Левица го ветуваат, пак, во однос на безбедноста, е поставување полициски службеници околу училиштата што не само што не гарантира успех, туку има и потенцијал дополнително да ги загрози мирот и безбедноста на учениците кои се девојчиња или ЛГБТИ+ лица, според предизборниот Проглас на Националната мрежа против хомофобија и трансфобија и Платформата за родова еднаквост¹⁰.

Она што дава надеж во програмата на кандидатот на ВМРО ДПМНЕ е јасното позиционирање во однос на потребата од бесплатни

⁸ (Коалиција МАРГИНИ | ПРОГЛАС ЗА ПРЕТСТОЈНИТЕ ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ 2025: ДОСТОИНСТВЕНИ ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ ЗА МАРГИНАЛИЗИРАНИТЕ ЗАЕДНИЦИ, n.d.)

менструални хигиенски продукти во училиштата и ветувањата ова да биде остварено.

Во согласност со европските најдобри практики за инклузивно и достоинствено образование, обезбедувањето пристап до основни хигиенски средства во училиштата се третира како суштински дел од грижата за ученикот.

Сепак, ваквото ветување не може да функционира во супстандардните санитарни услови во училиштата за кои зборува и последниот Извештај на Институтот за јавно здравје. Според овој извештај, пристапот до вода и хигиенските услови во тоалетите се алармантно оскудни. Дури петтина од испитаничките одговориле дека во тоалетите во нивното училиште нема чешми со вода. Оттука, давањето ветувања за бесплатни менструални продукти без, притоа, соодветно адресирање на проблемот со условите во тоалетите алармира дека недостасува суштинско разбирање на нееднаквоста и дискриминацијата која ученичките ја трпат за време на својот образовен процес, токму поради несоодветните санитарни услови (ИЗВЕШТАЈ ЗА ПРИСТАП ДО ВОДА, САНИТАЦИЈА И ХИГИЕНА (WASH) ВО УЧИЛИШНА СРЕДИНА ВО Р С. МАКЕДОНИЈА За 2024 Година, n.d.)

Во доменот на социјалната заштита и социјалниот развој, квалитативната анализа на програмите укажува на јасна дистинкција меѓу сензибилизираноста на политичките партии и независните групи – кандидати на локалните избори 2025 во Скопје. Независните групи, Зелен хуман град и Независни заедно, отворено го адресираат проблемот со родово базираното насилство, додека политичките партии го избегнуваат и го игнорираат овој проблем. СДСМ, како партија со одредена историја на залагања за правата на родовите и сексуалните малцинства во претходниот мандат, очигледно е дека сега се воздржува од ветувања поврзани со овие маргинализирани заедници. Како и да е, додека прашањата поврзани со родовата еднаквост и родово базираното насилство наоѓа некакво, па макар и маргинално, место во програмските ветувања на анализираниите кандидати, прашањата важни за ЛГБТИ+ луѓето се апсолутно невидливи, а нивните гласови целосно придушени.

Човекови права, еднаквост и безбедност

Додека безбедноста и еднаквоста, вклучително и родовата еднаквост и безбедноста на жените, се спомнати во дел од анализираните програми, човековите права се прилично изоставена тема.

Човековите права на ЛГБТИ+ лицата, пак, се особено невидливи во апсолутно сите програми.

Додека не стане очигледно директното присуство на антиродовите влијанија, партиите, се чини, се воздржуваат од заземање ставови низ кои би се спротивставиле на антиродовите наративи. Човековите права се тема на дискусија во програмата на Левица, каде што се потенцира фактот дека *домувањето е основно човеково право, а не луксузна стока*. Низ повеќе дискусии, во сите програми се допира до прашања поврзани со човековите права, но никаде прецизно не се истакнува самиот термин. Дополнително на ова, во ниту една од програмите не се дискутира за човековите права на ЛГБТИ+ лицата или на жените.

Впрочем, жените се третираат само во улога на жртви и кориснички на социјална заштита, но не и како граѓани кои заслужуваат еднакви услови за личен и професионален развој.

Во однос на еднаквоста, ВМРО ДПМНЕ зборува за инклузивноста, но само како инклузивност на етничките заедници и на лицата со попреченост. Безбедноста, пак, е прашање кое се дискутира во контекст на сообраќајот, урбаното планирање, уличното осветлување, како и на врсничкото насилство во училиштата.

Само во програмите на Независни заедно и на Зелен хуман град постои недвосмислено адресирање на прашањето со безбедноста на жените како најчести жртви на родово базираното насилство и на сексуално вознемирување. Наспроти ова, партиите Левица и ВМРО ДПМНЕ, пак, зборуваат за засилено полициско присуство

околу училиштата што, како што напоменавме и претходно, е целосно спротивно од барањата кои феминистичките и ЛГБТИ+ организации ги имаа до сите кандидати пред овие избори.

Бројни организации на територијата на Град Скопје работат врз прашањата поврзани со човековите права, еднаквоста и безбедноста на жените и ЛГБТИ+ луѓето, но програмите на овие кандидати, се чини, целосно ги имаат заборавено овие извори на експертиза. Во ветувањата на Каја Шукова од СДСМ за отворање безбедни куќи за жени жртви на насилство изостанува појаснување дали и како Шукова планира да ги вклучи феминистичките организации во планирањето на овој проект. Во меѓувреме, Амар Мециновиќ од Левица, уште на првата страница од својата програма им се обраќа на гласачите со родово поинклузивен говор, велејќи „*Драги скопјанки! Драги скопјани!*“, но имајќи го предвид недостигот од феминистички аспекти понатаму во програмата, ова почетно обраќање се чини повеќе како чин на популизам отколку суштинска политичка посветеност кон феминистичките принципи.

Иако елементите на родова еднаквост се донекаде застапени во сите анализирани програми, некаде помалку некаде повеќе, социјалната заштита на ЛГБТИ+ луѓето е целосно игнорирана. Нема предлог-активности кои ги третираат, ни директно ни индиректно, човековите права, еднаквоста и безбедноста на ЛГБТИ+ луѓето, па дури и кај партии кои во претходните програми изминатите години имаат спомнато збор-два за оваа маргинализирана група. СДСМ во претходниот владин мандат се претставуваше со доза на наклонетост кон поддршката на човековите права на ЛГБТИ+ луѓето, а Левица, во последната програма за Парламентарните избори 2024, вети работење врз надминување на хомофобичните ставови, дискриминацијата и стигматизацијата на припадниците на ЛГБТ+ заедницата (Левица-парламентарни избори, 2024). Додека на минатите избори Левица го вети ова, на овие избори, пак, во програмата на Левица за Општина Аеродром (Скопје) се појави ветување кое се залага да ги дискриминира родовите и сексуални малцинства и да ѝ се спротивстави на родовата еднаквост преку образованието.

Стопирање на сите родово ориентирани проекти: Проектите и програмите, изведувани од здруженија на граѓани во училиштата преку кои децата се насочуваат кон ЛГБТ-идеологијата, родово неутралната програма и обуки од сексуален карактер, ќе бидат целосно укинати и недозволиви во училиштата и градинките на Општина Аеродром.

По само неколку јавни критики од страна на граѓански активисти на социјалните мрежи, овој пасус од програмата беше отстранет без никакво јавно извинување. Во секој случај, структурите на партијата Левица покажуваат значителна идеолошко-политичка

контрадикторност во однос на своите залагања за родовата еднаквост и за правата на ЛГБТИ+ луѓето.

Читајќи ја меѓу редови програмата на Амар Мециновиќ, кандидатот за градоначалник од Левица, можеме да забележиме и одредена контрадикторност во однос на третирањето на користењето странски финансиски извори. Во парламентарната програма на Левица од 2024 година, партијата многу прецизно и недвосмислено ветува процес на десороизација. Таму тие го образложуваат овој процес како санкционирање на ширењето политичка пропаганда платена со странски пари, а спроведена преку домашни „тинк-тенкови“ и невладини организации; Ново републичко централно тело – Државна комисија за странски фондации, преку кое ќе течат сите комуникации, грантови, донации, исплати и трансфери помеѓу фондациите – како инвеститори, и НВО-секторот – како спроведувачи на проектите; Забрана на финансирање на НВО од странски донации и надворешни извори на приходи (пр. амбасади на други држави) (Левица-парламентарни избори, 2024).

Наспроти овој радикален став кон странските фондови, кандидатот на Левица годинава ветува спроведување на дел од проектите од градоначалничката програма преку финансии од странски фондови. Така, на пример, за циркуларните автобуски линии кои ги ветува, тој вели дека ќе искористи финансии од ЕУ-фондовите CEF, ESIF, Next Generation, EU/ IPA III / Green Deal иницијативи. Тука се поставува прашањето дали на Левица навистина ѝ пречат странските фондови или само има непријателски однос кон одредени здруженија и невладини организации кои партијата ги смета за ‘странска пропаганда’. Оттука, контрадикторноста во однос на третирањето на странските фондови станува уште посомнителна.

Во секој случај, ќе заокружиме дека маргиналноста на темите поврзани со човекови права, еднаквост и безбедност во анализираниите изборни програми, особено кога станува збор за родовите и сексуалните малцинства, укажува на сериозни недостатоци во разбирањето на значајноста на овие теми за граѓаните. Единствен впечатлив пример е оној на независната група Зелен хуман град, споменат и претходно погоре, каде што групата недвосмислено ветува дека ќе се залага да работи со

¹¹ (Левица Скопје, 2025)

момчињата и мажите кон нивно оформување во граѓани кои нема да бидат склони кон насилство и агресија – резултат кој директно ќе влијае врз безбедноста на жените и на ЛГБТИ+ луѓето, но и врз општата безбедност.

Анализа на родовите и на ЛГБТИ+ аспектите во програмите на кандидатите за Совет и за градоначалник на Општина Битола

Анализирани програми:

ВМРО ДПМНЕ, СДСМ, Левица, Поинаку

Анализирани области, релевантни за родовите и сексуалните малцинства:

урбано и инфраструктурно планирање; социјална заштита и социјален развој; човекови права, еднаквост и безбедност.

Урбано и инфраструктурно планирање

Како и кај кандидатите за Град Скопје, и овде јавниот превоз е едно од клучните прашања кое доминира во областа на урбаното и инфраструктурно планирање. Кандидатот на ВМРО ДПМНЕ, Тони Коњановски, вели дека уредувањето на јавниот превоз е едно од најзначајните задачи во овој мандат, чиешто решавање ќе придонесе и кон намалување на загадувањето. Притоа, во својата програма, тој има и прилично обемна листа на улици и коловози кои планира да ги изгради и да ги реконструира, вклучително и такви во руралните области. Кандидатот на СДСМ, Методија Куновски, и програмата на Левица за Битола исто така ветуваат модернизирање на јавниот превоз, нови автобуски постојки и подобра, дигитализирана пристапност на јавниот превоз. Велосипедските патеки и подобрувањето на условите за движење со велосипеди се, исто така, често дискутирано прашање во програмите. Независната политичка група Поинаку го наведува бесплатниот јавен превоз за сите како еден од десетте приоритети за битолчани, за кој ветува да го оствари. Оваа независна група дури и настапува со ветување за прилично амбициозен проект – гондола од Битола до Пелистер, проект со кој ќе се унапреди туризмот на општината, но и ќе се поврзат планинските села со урбаните делови на општината.

Во меѓувреме, ветувањата за унапредување на еколошката состојба на општината се, исто така, присутни во програмите на битолските кандидати. Нема јасни посочувања за климатските промени како феномен, туку повеќе се дискутираат проблемите кои се опипливи, како загадувањето на воздухот и решавање на отпадот. Сепак, ниту во контекст на јавниот превоз и мобилноста во општината, ниту во контекст на животната средина, родовите и ЛГБТИ+ перспективите не се ни малку присутни. Впрочем, дури и термините род и родова еднаквост се спомнуваат само неколкупати, а ЛГБТИ+ заедницата не е воопшто спомната.

Иако во програмите на кандидатите за Совет и за градоначалник на Битола највидливи се залагањата за унапредување на животната средина, во секоја од програмите тие се адресирани од функционален и од популистички аспект. Забележливо недостасува перспективата на родовите и сексуални малцинства, што остава впечаток дека кандидатите немаат развиено (доволно) сензибилитет, но немаат ниту теоретско разбирање за разликите во последиците од загадувањето и лошото инфраструктурно и сообраќајно планирање врз жените и врз ЛГБТИ+ луѓето.

Социјална заштита и социјален развој

Само во програмата на кандидатот на ВМРО ДПМНЕ е спомнат родот, и тоа во контекст на социјалната и здравствената заштита. За разлика од претходно разгледаните програми за Град Скопје, во Битола, ВМРО ДПМНЕ, покрај другото, ги претставува жените и како претприемачи.

Локалниот совет за женско претприемништво ќе им даде директна и конкретна поддршка на жените претприемачи во надминување на предизвиците со кои се соочуваат при започнување

Но, само една реченица претходно, многу јасно се забележува влијанието на антиродовите групи кои инсистираат на дефинирање на родовата еднаквост

како рамноправност меѓу половите, меѓу мажите и жените, сè со цел да се избегне дополнително проширување на дефиницијата за маж/жена кон вклучување и на трансродовите лица. Токму оттука, влијанието на антиродовото движење во оваа реченица е очигледно:

Во однос на родовата рамноправност, Битола е лидер во создавањето еднакви можности за жените и мажите.

Првиот проблем со оваа изјава е непрецизно искористениот термин родова рамноправност, наместо еднаквост, а вториот, многу позначителен проблем е во дополнувањето „создавањето еднакви можности за жените и мажите“.

Оваа реторика прецизно ја следи терминологијата на антиродовото движење во која акцентот е ставен на јасно полово сегрегирање на дефиницијата за маж и за жена, агресивно исклучувајќи ги останатите родови и, конечно, трансродовите луѓе. Под притисокот на антиродовите групи, повеќе институции веќе го заменија терминот родова еднаквост со оној за кој се залагаат овие конзервативни групи – рамноправност меѓу мажите и жените или полова рамноправност – во официјални документи и закони.

Во насока на овие залагања на антиродовото движење, Министерството за образование и наука, од Законите за основно и за средно образование ги отстрани термините *родова еднаквост, род, сексуална ориентација и родов идентитет*, Општина Струмица го исфрли терминот *родова еднаквост* од Стратегијата за млади, а Општина Ново Село, во Програмата за еднакви можности, го замени терминот *родова еднаквост* со терминот *еднакви можности за мажите и жените*^{12 13}. Во меѓувреме, она што е интересно за изјавата на ВМРО ДПМНЕ погоре е дека во минатата програма, онаа за Парламентарните избори 2024, оваа партија целосно го избриша терминот *род*, а сега гледаме дека го користи, но со стеснета дефиниција. Ваквата динамика може да води кон одредено намалување на антиродовата политика врз ВМРО ДПМНЕ, но без значителна суштинска разлика.

¹² (Платформата за родова еднаквост реагира на предлог-законите за основно и средно образование каде се тргнати зборовите „родова еднаквост“, n.d.)

¹³ (Струмица го исфрли терминот родова еднаквост од „Стратегијата за млади“ - telma.com.mk, n.d.)

¹⁴ (Општина Ново Село се плаши од „родова еднаквост“ - telma.com.mk, n.d.)

Среде алармантниот недостаток на родовите и ЛГБТИ+ перспективите во програмите на анализирани кандидати за Општина Битола – политички партии и независна група, се чини дека не постои искра за будење на свеста за потребите и проблемите на родовите и сексуалните малцинства на локално ниво. Дури и партијата со највпечатлива историја, во споредба со останатите, во залагањата за родова и за ЛГБТИ+ еднаквост, СДСМ, не покажува никаков потенцијал прашањата за овие малцинства да бидат отворени во Општина Битола.

Човекови права, еднаквост и безбедност

Човековите права целосно отсуствуваат како тема во сите анализирани програми. Наспроти ова, родовата еднаквост и безбедноста се, за некој степен, поприсутни, иако ни приближно доволно. Во контекст за еднаквоста ќе влезе погоре споменатото ветување за поддршка на жените претприемачки од страна на Локалниот совет за женско претприемништво, во програмата на кандидатот за градоначалник Тони Коњановски од ВМРО ДПМНЕ. Останатите програми немаат никакви, ниту директни ниту индиректни залагања за човековите права и еднаквоста. Додека жените се минимално спомнати, ЛГБТИ+ лицата се целосно невидливи, а нивните гласови максимално придушени. Независната група Поинаку, предводена од кандидатката за градоначалничка Габриела Илиевска, во однос на безбедноста предлага решение преку мониторинг со камери. Нивната предложена активност „Пази, се снима!“ вклучува поставување камери за видеонадзор за следење на *јавните површини, зеленилото и сообраќајот*. Додека ваква мерка може да го поддржи намалувањето на сообраќајни прекршоци на патиштата, за ЛГБТИ+ луѓето константниот мониторинг на јавниот простор може да донесе закана по нивната безбедност, имајќи ја предвид системската непријателска настроеност кон оваа маргинализирана група. Анализирајќи ги програмите на кандидатите за Општина Битола, разочарува фактот што родовите и сексуални малцинства се целосно исклучени, игнорирани и невидливи за локалните политичари овде.

Од друга страна, пак, имајќи го предвид локалниот контекст во кој, веќе 4 години по ред, „загрижени родители“, поттикнати од хомофобијата и трансфобијата, а под очигледно влијание на антиродовите групи, со детски колички парадираат во деновите на одржување на Парадата на гордоста, насловувајќи го своето парадирање како „Вистинска парада на гордоста“, ваквиот предизборен пејсаж и не треба да нè изненади премногу¹⁵.

Она што е, исто така, забележливо е дека во помалите места, како Општина Битола и Општина Струмица, анализирана подолу, превладуваат ветувања кои се однесуваат на секојдневната функционалност на општината, таргетирајќи ги конкретните причини за лошата урбанизација и сообраќајната инфраструктура, како и конкретните извори на загадување. Ова е особено забележливо кај независната политичка група Поинаку. Кај нив, речиси и да нема видлива и силна идеолошка основа во нивните ветувања, туку целта е да се адресира потребата од решавање на секојдневните функционални проблеми и корупцијата на општинско ниво. Оттука, тешко е да предвидиме кои се позициите на оваа група кога станува збор за родовата еднаквост и за правата на ЛГБТИ+ луѓето.

¹⁵ („Вистинска парада на гордоста“ во Битола, по Широк сокак, по четврти пат (фото) - Bitola News, n.d.)

Анализа на родовите и на ЛГБТИ+ аспектите во програмите на кандидатите за Совет и за градоначалник на Општина Струмица

Анализирани програми:

ВМРО ДПМНЕ, СДСМ, Левица, СТИГА Е!

Анализирани области, релевантни за родовите и сексуалните малцинства:

урбано и инфраструктурно планирање; социјална заштита и социјален развој; човекови права, еднаквост и безбедност.

Урбано и инфраструктурно планирање

Меѓу анализираните кандидати за Општина Струмица се забележува слично ниво на (не)присутност на родовите и ЛГБТИ+ перспективите во нивните програми како и во програмите за Општина Битола. Во контекст на урбаното и инфраструктурно планирање, повторно, отворено е прашањето за јавен превоз, а особено за јавниот превоз поврзан со руралните средини и со соседните општини. Користењето велосипеди како превозно средство е маргинална тема, додека ветувањата за паркинзи имаат поголем фокус. Партијата Левица има посеопфатен план за унапредување на јавниот превоз и тие ветуваат покриеност на сите рурални средини со автобуско поврзување, како и зголемување на фреквенцијата на автобуските линии. Останатите кандидати исто така ветуваат проширување на јавниот превоз. Притоа, во програмите на кандидатите на СДСМ, Марјан Даскаловски, и на ВМРО ДПМНЕ, Петар Јанков, присутни се и ветувања за подобро улично осветлување, и тоа за конкретни улици, но СТИГА Е е единствената група што јавното улично осветлување го третира како прашање на безбедност.

Безбедноста ноќе зависи од светлото на улиците. Ќе ги засилеме пунктовите на јавното улично осветлување во сите главни и споредни улици во градот и во селата. Таму каде што недостигаат светилки – ќе поставиме¹⁶.

¹⁵ (Стига Е Струмица, 2025)

Кај независната група СТИГА Е се забележува основно разбирање за корелацијата меѓу безбедноста и уредувањето на јавниот простор, но недостасува видлив сензибилитет за родовите и за ЛГБТИ+ аспектите во тој контекст. Независната група СТИГА Е предлага и т.н. инклузивна инфраструктура. Во рамките на ова ветување, тие образложуваат дека ќе постават пристапни рампи за лица со ограничена мобилност, како и за мајки со (детски) колички со цел ничие движење да не биде ограничено. Ова е еден од ретките контексти во кои се земени предвид потребите за мобилност на мајките со мали деца, иако ова може да се анализира и од аспект на стереотипи и предрасуди, со оглед на тоа што таткото се исклучува од улогата за секојдневната грижа за децата.

Партијата ВМРО ДПМНЕ, во рамките на своите залагања за зелена, чиста и енергетски ефикасна општина, ветуваат и садење илјадници дрвја на јавните површини. Ваквата мерка е исклучително значајна, гледано од феминистичка перспектива, имајќи го на ум фактот дека жените се оние кои почесто се движат пешки и помалку користат автомобили (Sansonetti & Davern, n.d.). Во летните периоди, кога температурите се неподносливо високи, урбаното зеленило и дрвјата ја намалуваат температурата, а со тоа и го намалуваат ризикот од топлотни удари кај пешаците. Во секој случај, кандидатот за градоначалник од ВМРО ДПМНЕ, Петар Јанков, не му пристапува на ова прашање низ родова перспектива, туку повеќе низ естетска.

Општината на годишно ниво ќе избира најуреден, најчист простор пред зграда, улица, двор и сл.¹⁷

Во рамките на урбаното и инфраструктурно планирање, забележливи кај сите анализирани опции се и ветувањата за решавање на проблемите со атмосферската канализација и со водоводот во руралните области. И овде акцентот е врз практичното решавање на проблемот од функционална перспектива, а како корисници на проектот се таргетираат сите жители на конкретното место, без никаков специфичен осврт за тоа кое би било значењето за жените. На пример, изостанува фактот дека санитарните услови непропорционално повеќе можат да влијаат врз жените и девојчињата, особено во рурални средини. Традиционално, жените се оние кои ја сносат одговорноста за одржување на хигиената

во и околу домот, како и оние кои примарно се грижат за децата и за постарите лица во семејството. За сите овие активности нужен е пристапот до вода и до соодветни санитарни услови. Во спротивно, жените мора да се справуваат со бројни предизвици, за сепак да ги завршат обврските наследени по род.

Она што ќе го заокружине како опсервација кај анализираниите политички опции во Струмица е дека ниту во контекст на подобрување на јавниот превоз, ниту пак во контекст на уредувањето на јавниот простор не е земена предвид родовата и ЛГБТИ+ перспективата. Како што спомнавме и претходно, овие прашања се исклучително релевантни за родовите и сексуалните малцинства. Впрочем, веќе е и потврдено дека безбедноста на жените и девојчињата има значајна корелација со урбаното планирање и со осветленоста на јавниот простор.

Социјална заштита и социјален развој

Програмата на СТИГА Е ја адресира потребата од активирање на месните заедници за полесно и поефикасно решавање на локалните проблеми. Ваквиот предлог има потенцијал да ја приближи демократијата до обичниот човек, а со тоа и до жените, чијшто пристап до процесите на одлучување на локално ниво и понатаму е лимитиран. Сепак, и покрај потенцијалот кој ваквата активност природно го носи во себе, не се забележува присуство на интенционалност кон создавање инклузивна феминистичка средина преку месните заедници во селата и во населбите.

Програмата на СДСМ за Струмица ветува поддршка на млади земјоделци со финансиски стимулации и поволни пазари за пласман, а онаа на Левица се залага за поддршка на развојот на занаетчиите и на малите семејни бизниси. Во двете ветени активности, очигледен е потенцијалот за лесно интегрирање на родовата перспектива, со тоа што би се дал посебен осврт на поддршката на земјоделките и женските бизниси, но таков

¹⁸ (Gender and Sanitation: More than Just a Toilet | SDG Action, n.d.)

¹⁹ (Жените и девојчињата во Македонија избегнуваат небезбедни јавни простори – ВидиВака, n.d.)

очигледен е потенцијалот за лесно интегрирање на родовата перспектива, со тоа што би се дал посебен осврт на поддршката на земјоделките и женските бизниси, но таков елемент не е присутен. Во меѓувреме, земјоделките се соочуваат со сериозни пречки и кршење на нивните работнички права, а жените со идеја за почнување сопствен бизнис се принудени да преминат преку безброј социјални и правни бариери пред да стигнат до посакуваната цел²⁰.

Во однос на вработувањата, партијата Левица има претставено залагање за позитивна дискриминација при вработување лица од загрошена категорија во јавната администрација. Како и да е, оваа загрошена категорија во понатамошното образложение на Левица се *самохрани родители, деца на стечајци и лица во социјален ризик*. Иако овде постои потенцијал за посветување повеќе внимание на вработување на ЛГБТИ+ лицата, особено на транс лицата чиешто вработување секогаш е исполнето со предизвици и дискриминација, како од директна така и од системска природа, Левица не предлага такви мерки. СТИГА Е ветува и општинска академија за обуки и преквалификација која ќе им помогне на невработените и на младите да стекнат вештини барани на пазарот. Курсевите, предлагаат тие, ќе се *фокусираат врз обука за програмирање, дигитален маркетинг и занаети*. Додека една ваква политика има потенцијал да добие и феминистички карактер и предност да добијат жени и транс лица со пониски квалификации, таква перспектива не е предложена во програмата, што укажува дека оваа независна група е недоволно сензибилизирана за нееднаквоста на жените и на транс луѓето на пазарот на трудот.

Реновирањето на училиштата и подобрување на условите во нив, вклучително и реновирањето и градењето нови тоалети за учениците, е тема којашто се провлекува низ сите четири анализирани програми за Општина Струмица. Повторно, ова е исклучително важно феминистичко прашање, но кандидатите го третираат единствено од функционален и естетски аспект, без политичко препознавање на корелацијата меѓу санитарните услови во училиштата и родовата еднаквост.

Соработката со граѓанскиот сектор е прилично ретка тема во сите анализирани програми, но она што буди љубопитност е повторната контрадикторност во програмата на Левица за ова прашање. Кога зборува за директна

²⁰ (Руралните жени бараат водоводи, канализациони системи и организиран превоз – реален медиум за реални луѓе – Македонски Медиа Сервис, n.d.)

демократија и локално самоуправање, оваа партија ветува вклучување на граѓанскиот сектор во креирањето на развојните политики, што остава впечаток дека партијата е свесна за значајноста на граѓанските организации, за нивната експертиза и за улогата на мост меѓу власта и граѓаните која организациите може да ја играат. Од друга страна, во истата програма за Општина Струмица, партијата Левица во поглавјето „Образование“, на само неколку страници подолу во програмата, ветува и стопирање на сите сомнителни проекти за работа со деца изведувани од страна на здруженија на граѓани во училиштата. Ваквото залагање е многу слично со она кое претходно го спомнавме, а кое беше ветено во програмата на Општина Аеродром (Скопје) и гласи: Стопирање на сите родово ориентирани проекти: Проектите и програмите, изведувани од здруженија на граѓани во училиштата преку кои децата се насочуваат кон ЛГБТ-идеологијата, родово неутралната програма и обуки од сексуален карактер, ќе бидат целосно укинати и недозволиви во училиштата и градинките на Општина Аеродром.

Имајќи ги предвид реакциите на лидерот на партијата низ годините досега кон здруженијата на граѓани кои работат со родово еднаквост и со ЛГБТИ+ прашања, оваа реторика отвора оправдан сомнеж дека партијата има тенденција да соработува со едни, а целосно да исклучи други здруженија од демократските процеси во земјата. Оние кои би биле исклучени, веројатно, би биле оние за кои партискиот лидер редовно зборува со разни дерогативни термини на своите социјални мрежи и во јавни дебати. Притоа, Левица одново покажува фасцинантна контрадикторност во однос на прашањата поврзани со родовите и сексуалните малцинства, како и во однос на мотивацијата за соработка со граѓанскиот сектор, што можеме да го разбереме и како намерен и стратешки пристап на сеопфатност (catch all²¹) и недостаток на искреност, сè со цел да се придобијат што повеќе гласови од граѓаните.

²⁰ Catch all однесување, во овој контекст, означува стратешка флексибилност со цел максимизирање на бројот на гласови, честопати по цена на идеолошка и позициска јасност и прецизност кон јавноста и гласачкото тело.

Човекови права, еднаквост и безбедност

Во рамките на ова поле, безбедноста има најголем фокус, но пристапот кон обезбедување на јавната безбедност е и понатаму дискутабилен. Кандидатот на СДСМ, Марјан Даскаловски, ја потенцира потребата од конкретни мерки за поголема безбедност на улиците, вклучително и зголемено полициско присуство. Дополнително, и сфаќањето на безбедноста во програмата на СДСМ за Струмица е ограничено на сообраќајна безбедност и безбедност од временски непогоди.

Потребни се конкретни мерки за поголема безбедност на улиците: подобро улично осветлување, зголемено полициско присуство, видеонадзор, како и едукација за сообраќајната култура. Заедно, со активни акции мора да работиме за превенција на сообраќајните прекршоци.

Сличен впечаток добиваме и од програмата на кандидатот од ВМРО ДПМНЕ, Петар Јанков, каде што безбедноста се спомнува само во контекст на безбедност во сообраќајот. Левица, пак, иако на прашањето за безбедноста му пристапува поопфатно, потенцирајќи ја потребата од соработка со институциите, го става фокусот само врз општата и јавна безбедност. Во меѓувреме, СТИГА Е покажува интерес и за малолетниците, ветувајќи програми за превенција на насилство и булингво училиштата.

Во соработка со училиштата, Центарот за социјална работа и МВР, ќе организираме работилници за ученици, родители и наставници за препознавање и спречување на булинг (меѓуврсничко насилство). Ќе формираме училишни тимови за медијација на конфликти меѓу учениците, кои општината ќе ги обучи.

Иако примарната интенција за превенција на врсничкото насилство е за пофалба, во ветувањето видно недостасува

родовата и ЛГБТИ+ перспективата. И самата програма на СТИГА Е подолу ја препознава непропорционалната погоденост на жените од насилство, па се поставува прашањето зошто тогаш, во контекст на училишната средина, во периодот од животот кога личностите најмногу ги оформуваат своите вредности, изостанува феминистичката перспектива. Подолу, СТИГА Е го адресираат и проблемот со семејното насилство. Впрочем, меѓу анализираниите програми од Општина Струмица, ова е единствената точка која го третира проблемот со семејно насилство.

Ќе водиме кампањи за подигнување на свеста, особено кај жените, како да препознаат семејно насилство (физичко, психолошко, економско, сексуално) и каде да побараат помош.

Покрај ова, СТИГА Е ветува и програми за помош и рехабилитација на жртвите, вклучително и сместување во прифатилишта, и меѓусекторска соработка за поддршка на жртвите. Всушност, овој дел од програмата на СТИГА Е покажува значителна сензибилност кон нееднаквата погоденост на жените од семејно насилство, но разочарува фактот што единствената точка од програмата во која на женските прашања им е даден значителен фокус е единствено кога жените се наоѓаат во улога на жртва.

Она што е особено забележително кај сите кандидати во однос на безбедноста е потенцирањето на потребата од полициско присуство како примарен пристап кон чување на безбедноста. СТИГА Е, исто така, предлага редовни контроли во близина на училиштата, парковите, игротеките и местата каде што се собираат малолетници. Во ваквите предлози изостанува свесноста за бројните сведоштва за искуството на жените, на девојчињата и на ЛГБТИ+ младите, но и на други маргинализирани групи, како етничките малцинства, особено Ромите, со полицијата²². Она на што повикаа над 50 организации, преку Прогласот на Платформата за родова еднаквост и на Националната мрежа против хомофобија и трансфобија, е целосно запоставено во ваквите предлози на политичките изборни опции.

²² (Мора да зборуваме за полициската бруталност – Медуза, n.d.)

Еднаквоста на родовите и сексуалните малцинства, како и нивните човекови права, се речиси целосно невидливи во програмите на кандидатите за Совет и за градоначалник на Општина Струмица кои ги анализиравме. Оваа состојба оди дотаму што во програмите за Струмица не се ни спомнува терминот род, ниту во контекст на еднаквост, ниту во контекст на безбедност. Ова укажува на една алармантна атмосфера, во која антиродовите наративи имаат подрено длабоко во порите на општеството. Од друга страна, во останатите две анализирани општина и град тенденцијата е иста, но имаме срамежливо споменување на терминот род. Додека жените се речиси единствено присутни во улога на жртва, ЛГБТИ+ лицата се целосно отсутни. Дискусијата за родова еднаквост и за правата на ЛГБТИ+ луѓето отсуствува, а дополнително, програмите нудат решенија кои носат потенцијал да ја загрозат општествената благосостојба на овие групи.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Анализата на вкупно 13 предизборни програми на политички партии и независни групи – кандидати за градоначалник и за Совет на Град Скопје, на Општина Битола и на Општина Струмица покажува само почетно ниво на препознавање на родовите прашања и целосно отсуство на сензибилитет кон прашањата поврзани со ЛГБТИ+ заедницата. Локалните проблеми се гледаат речиси исклучиво низ призма на функционалност, популизам и естетика, при што родовата и ЛГБТИ+ перспективата се речиси целосно изоставени. Исклучок претставуваат неколку независни листи што покажуваат волја и амбиција да ги интегрираат овие прашања, но без доволна консултација со експерти од областа, што резултира со површен пристап кон темата на родовата еднаквост. Сите анализирани опции, без разлика дали станува збор за партии или за независни групи, се воздржале од спомнување на ЛГБТИ+ луѓето, независно од нивната идеолошка позиција.

Важно е да се истакне дека овие локални избори беа одбележани со серија тековни локални проблеми кои лесно ги тривијализираа темите што звучат апстрактно – како човекови права, еднаквост, родова еднаквост и ЛГБТИ+ права. Во Скопје, на пример, помеѓу двата изборни круга се влоши кризата со градскиот смет, поради што градот со недели беше преплавен со отпад, што дополнително предизвика здравствени и безбедносни ризици. Овој проблем, без оглед дали беше стратешки создаден или не, очигледно го пренасочи фокусот на гласачите од суштинските прашања, како еднаквост и човекови права, кон непосредните, веќе познати ветувања за „чистење на градот“.

Додека ЛГБТИ+ луѓето се целосно невидливи во анализираните програми, на жените и на женските прашања им е отстапено ограничено, а често и површно место. Улогата на жените е претежно сведена на позиција на жртви и кориснички на социјална помош, наместо на рамноправни актери во општествениот и политичкиот живот. Исклучок се програмите на Зелен хуман град и Независни заедно, кои покажуваат повисоко ниво на сензибилитет и разбирање на родовата еднаквост како суштински принцип на општествена правда, а не само како формално исполнување обврски. Во програмата на СДСМ за Скопје, жените се спомнуваат преку иницијативата „женска трка за подигнување на свеста за рано откривање на малигни заболувања“,

додека во програмата на ВМРО-ДПМНЕ за Струмица се спомнуваат жените претприемачки во краток пасус, без понатамошно развивање на темата. Во програмата на Поинаку од Битола, пак, целосно изостанува посветеност кон родовата еднаквост, а во програмата на СТИГА Е од Струмица, жените се врамени во традиционални улоги на мајки и жртви на семејно насилство.

Тишината околу прашањата за еднаквост, безбедност и човекови права на ЛГБТИ+ луѓето, пак, ја открива разочарувачката реалност на политички калкулации и приспособување на наративите кон актуелните антиродови и конзервативни идеолошки струи. Особено загрижува фактот што дури и независните политички групи, кои потекнуваат од граѓанскиот и уличен активизам и кои со децении, заедно со феминистичките и ЛГБТИ+ движења се бореле за социјална правда, целосно молчат за ЛГБТИ+ прашањата. Ова укажува на стратешки молк и избегнување теми што се сметаат за политички ризични, дури и од оние кои би требало да ги бранат вредностите на еднаквоста и инклузивноста.

Кај политичките партии, пак, потенцијалот за вистинска сензибилизација за потребите и за правата на ЛГБТИ+ заедницата останува минимален. Дури и СДСМ – единствената партија која во минатото покажала извесен напредок по ова прашање – на овие избори целосно ги изоставува ЛГБТИ+ темите. Во ваква атмосфера на политичкатишина, останува реална опасност радикалните десничарски партии, како Интегра и Родина, да го искористат прашањето за ЛГБТИ+ правата како средство за дополнителна поларизација на општеството.

Конечно, програмите на ВМРО-ДПМНЕ, на СДСМ и на Левица покажуваат речиси идентичен пристап во сите анализирани општини, што укажува на силна зависност од централните партиски структури и ограничена автономија на локалните кандидати. Иако темите како родова еднаквост, родово базирано насилство и поддршка на жените претприемачки се споменати во некои програми, тие остануваат третираны површно и без јасна стратегија за имплементација. Во меѓувреме, прашањата на ЛГБТИ+ луѓето и натаму остануваат целосно занемарени — нивните гласови замолчени, нивните проблеми непрепознаени, а нивната еднаквост и безбедност — целосно маргинализирани во локалните политички агенди.

Оттука, од оваа анализа произлегуваат следните препораки, соодветно насочени кон институциите, кон политичките партии и кон независните политички групи.

Препораки до локалните самоуправи

Создавање услови за јавни простори ослободени од видеонадзор, од полициско присуство и од патролни граѓански служби во коишто жените, квир луѓето и други супкултури ќе се социјализираат, ќе создаваат, ќе креираат и ќе наоѓаат свои безбедни простори во отсуство на други посигурни искуства во својот дом, училиште или други институции.

Пристап до вода, до чист воздух и до бесплатни менструални продукти како ресурси што непобитно ги допираат малцинските групи (јавни функционални чешми, чисти јавни тоалети).

Пренамена на стари, запустени објекти во сопственост на локалните самоуправи (згради на нефункционални институции, болници, училишта), па дури и соработка со бизнисите за места коишто згаснале како фабрики и нивно преиначување во центри за инклузивна и независна културна сцена, коишто воедно ќе функционираат како сигурни зони за ЛГБТИК+ луѓето.

Младинските центри, како задолжителни простори што треба секоја општина да ги отвори, да поминат низ процес на сензибилизација за работа со ЛГБТИК+ млади, во соработка со експерти од граѓанските организации.

Јасно усвојување и позиционирање на родовата еднаквост во стратешки документи на локалните самоуправи.

Поставување црвени линии за бесплатно давање на простории во менаџирање на општината, а особено на културни установи за активности на антиродовите движења, коишто претставуваат еден вид користење на јавните средства и ресурси за активности за бришење и сеене омраза кон жените и кон ЛГБТИК+ луѓето.

Целосно институционализирање на родовата и ЛГБТИ+ перспективата во сите фази на предлагање, креирање и спроведување јавни политики. Посебен акцент треба да се стави врз урбанистичкото планирање, јавниот превоз, образованието и безбедносните политики.

Препораки до политичките партии

Внимателно следење, утврдување и спречување на обидите за влијание од антиродовото движење на локално и на национално ниво. Партиите треба јасно да се оградат од влијанијата на овие групи и изградат механизми за заштита од овие влијанија врз членовите и органите на партијата. Вклучување вистински инклузивни политички предлози, кои ќе покажат дека кандидатите искрено ги разбираат и ги поддржуваат вредностите на еднаквост, правда и безбедност за родовите и сексуалните малцинства – и на локално, и на национално ниво.

Развивање институционални механизми за промоција и за унапредување на родовите и на ЛГБТИ+ политиките на локално ниво, преку активно вклучување на граѓански здруженија со експертиза во човековите права и еднаквоста на родовите и сексуални малцинства. Од консултативните процеси со овие организации треба да произлезат конкретни мерки мерки за пристап до вода и до санитарни услови, родово сензитивно урбано уредување и развој, справување со последиците од климатските промени и со загадувањето, подобрување на здравствените услуги, поддршка на женското претприемништво, создавање социјални простори за ЛГБТИ+ луѓе и младински центри кои ќе соработуваат со училиштата за сензибилизација за родовите и за ЛГБТИ+ прашањата.

Политичките партии и независните политички групи да развијат прецизни и недвосмислени партиски стратегии за родова и ЛГБТИ+ еднаквост, кои ќе постават позициска рамка за идните политички избори на кои учествува партијата.

Партиите и независните политички групи да отпочнат процеси на консултација со организациите и активистите кои ги претставуваат родовите и сексуални малцинства и почнување процес на постепено приспособување на идните предизборни програми и ветувања во согласност со потребите на жените и на ЛГБТИ+ луѓето како исклучително маргинализирана група.

Препораки до независните граѓански листи и движења

Независните политички групи да го зајакнат сојузништвото со феминистичките и со ЛГБТИ+ организациите, со цел да се изгради поширока база на поддршка и заеднички политики кои ќе се стремат да ги подобрат еднаквоста, безбедноста и демократското учество на жените и на ЛГБТИ+ луѓето во Северна Македонија, но и со цел да претставуваат вистински инклузивен граѓански фронт којшто се залага за вистинско граѓанско претставување.

Независните политички групи да развијат интерсекциски пристап кон сите политички проблеми за чиешто решавање се залагаат, вклучително и кон проблемите со урбаниот развој, јавниот транспорт, образованието, здравството, загадувањето, земјоделството, претприемништвото, како и други области во нивната агенда. Проблемите и предизвиците на жените и на ЛГБТИ+ луѓето во општеството мора да бидат земено предвид при планирање на решенијата за сите овие проблеми, наместо да се гледаат како изолирана тема којашто се наоѓа на најдолно ниво во програмските приоритети.

Независните кандидати и граѓански листи треба да се охрабрат отворено да ги именуваат оние што се најмаргинализирани или пак жртви на повеќератна маргинализација, на пример жените Ромки или ЛГБТИК+ младите. Воопшто, независните листи треба да истапат поинаку од политичките партии и да не калкулираат со тоа дали ќе го спомнат ЛГБТИК+ гласачкото тело, бидејќи на овој начин само придонесуваат кон постоечкиот калкулативен пристап со оваа и не толку мала заедница.

Препораки до граѓанските организации, неформалните групи и колективи

Граѓанските организации треба јасно да ги побараат и да ги обзнанат своите позиции кон сите чинители што претендираат да влезат во политиката. Најдобро е тоа да се направи преку пошироки коалиции и мрежи, но пожелно е дури и индивидуално организациско настапување. Во време кога граѓанскиот сектор станува декор, деполитизиран и вредносно неутрален, важно е да се покаже став и

застанување цврсто кон принципите коишто треба да ги застапува овој сектор, а за оваа анализа, тоа се особено оние низ призмата на човековите права, правата на жените и на ЛГБТИК+ луѓето.

Граѓанските организации, низ годините, имаат издадено бројни анализи, препораки и различни документи за застапување, низ коишто постојано покажувале и нуделе решенија за локалните политики. Партиските шеми на вклучување на граѓанските организации во консултации непосредно еден до два месеци пред изборите се легитимна алатка за застапување, но тие некогаш треба и да се одбијат, особено кога на политичките партии им служат како стратегија за публицитет дека се сретнале со претставници на граѓанските организации.

Родовите и ЛГБТИК+ прашањата не се исклучиво теми со коишто се занимаваат нужно специјализираните организации во ова поле. Како што очекуваме, политичките партии и независните листи интерсекциски да ги гледаат овие прашања, така граѓанските организации што работат во домените на заштита на животната средина, климатската правда, заштитата на јавен простор, културата и младите треба еднакво, па дури и повеќе да се заложат за претставување и на овие гласови во своите позиции. Во спротивно, зборуваме за парцијално, исклучувачко и несеопфатно дејствување што го поткопува и легитимитетот на граѓанскиот сектор којшто, наместо да делува како целина, дејствува во сопствените ехо-комори.

Неформалните колективи и групи што често стојат како организатори на протести, блокади и движења треба да го интегрираат феминистичкото и квир прашање како дел од пошироката борба за работнички права, за пристап до јавен превоз, за чист воздух, коешто не секогаш експлицитно треба да е централното прашање на оваа борба, туку, за почеток, доволно е спојување на овие најчесто одвоени страни за заедничките ресурси како воздухот, водата или јавните услуги.

Препораки до заедницата и до граѓан(к)ите

Сега повеќе од кога било, граѓан(к)ите имаат можност да се вклучат во директни форми на политичко дејствување. Квир луѓето и феминистките треба да го заземат овој простор токму во ваквите граѓански, широки, зелени, продемократски коалиции и да го наметнат контекстот на овие прашања како интерсекциски, но и воопшто, да се нормализира учеството во подиректни форми на политичко дејствување за оние коишто веруваат дека тој начин на борба е важен.

Тишината и бришењето се исто така политичка позиција. Немањето ниту една единствена позиција за ЛБТИК+ заедницата како заложба за локална политика повикува на организирање коешто не нужно треба да биде однатре, партиско или преку независните листи, туку напротив, сега повеќе од кога било е потребен поголем граѓански и активистички притисок, посилено, цврсто и директно зборување за темите и за крајно отстранување на завиеното зборување за нашите заедници и неповторување на истите грешки кога нашите заедници добиваат трошки од центрите на моќ, а се очекува благодарност за добиеното.

ПРИЛОГ ПРОГЛАС ЗА ПРЕТСТОЈНИТЕ ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ 2025: ДОСТОИНСТВЕНИ ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ ЗА МАРГИНАЛИЗИРАНИТЕ ЗАЕДНИЦИ

Издаден на 05 септември од Национална мрежа против хомофобија и трансфобија во солидарност/соработка со Платформата за родова еднаквост

Со овој јавен проглас насочен кон сите групации и партии коишто ќе настапат на претстојните локални избори ги изјаснуваме нашите потреби, како заедници коишто се често најзасегнати од локалните политики во нашите секојдневни животи, а коишто притоа се истовремено занемарени, неприоритизирани или дури и склучени од визиите за тоа во какви заедници ќе живееме. Во таа насока бараме:

- Недвосмислено, отворено и експлицитно адресирање на поддршка на ЛГБТИК+ заедницата преку конкретни политики коишто ќе го адресираат нашето безбедно функционирање, можност за здружување, делење на заеднички простори и конечно достоинствено учество и живеење во нашите градови, населби и помали заедници. Во оваа насока, ги охрабруваме сите политички чинители да ги најдат точките на интерсекционалност/вкрстување и поврзување меѓу нивните платформи и прашањата за зелени политики, социјална правда и заштита на човековите права. За да избегнеме празно толкување на овие широки концепти, бараме конкретно толкување на тоа како партиите или независните кандидати ќе ѝ овозможат на локално ниво на нашата заедницата достоинствено да живее, а не само да преживува.
- Со сè поголемото стеснување на физичките простори каде што ЛГБТИК+ заедницата може да биде автентична и своја, и средина во која насилството врз ЛГБТИК+ луѓето се прелева во училиштата, домовите, па и во јавниот простор, повеќе од кога било имаме силна потреба од наше безбедно место во коешто ќе се здружуваме, ќе ги зајакнуваме меѓусебните системи на поддршка и ќе ја развиваме независната култура. Ги охрабруваме локалните самоуправи, особено оние во поголемите градови, да ги отстапат јавните простори за центри

со мултифункционална употреба коишто би служеле како простор за солидарност и политичко дејствување не само за ЛГБТИК+ заедницата, туку и за други прогресивни групи во нашето општество, бендови, уметници, граѓански движења и неформални групи. Истовремено, сакаме да понудиме поддршка на сите младински центри во помалите градови и општини коишто сакаат да развијат механизми за поддршка на ЛГБТИК+ млади во пошироката работа на своите центри. Безбедните простори не се само прибежишта, тие се центри за отпор за изградба на заедници и за колективно политичко дејствување. Бараме од локалните власти да обезбедат јавни простори за мултифункционална употреба управувани заеднички со заедниците, каде што може да се развива културата, солидарноста и автономијата, ослободени од цензура и политички притисоци.

- Јавен простор којшто е во интерес на граѓаните, особено оние коишто се чувствуваат небезбедно на други места. Нашата безбедност како заедници честопати била повредувана на јавните простори, како телесен напад врз нашето постоење, но и како порак и визуелизација којашто осамнува насекаде низ нашите градови. Јавните простори се места каде што нашите заедници, но исто така и жените и девојките, неретко се соочуваат со вознемирување, насилство или други форми на напади коишто нè тераат да изнаоѓаме стратегии за како да се движиме во градот. Нашето движење во јавниот простор е вкоренето во страв и самоодбрана, со што сме исклучуваат од „правото на градот“ како граѓани и препуштени на изолација. Преку платформата **„Реагирај! Биди безбедна“** на Реактор – истражување во акција, којашто ги мапира точките на небезбедност низ државата, можеме да забележиме како конкретни локации се обележани како небезбедни јавни простори за жени, девојки и други малцинства. Притоа, ние неповикуваме да се засили полициското присуство или разни форми на патролирања на други групи како родители или соседи, бидејќи често пати овие форми на надзор дополнително го загрозуваат нашето постоење. Напротив, бараме коренито преиспитување на тоа како да би се обезбедил јавен простор којшто ќе биде ослободен од канџите на урбаната мафија, а наместо тоа ќе ко-креираме и оставиме слободно, автентично и органско формирање на мали заедници, соседства, па дури и субкултурни зони коишто слободно ќе гравитираат во јавниот простор наместо да бидат избришани од него.
- Насилството врз жените, девојките и ЛГБТИК+ заедницата не е приватен проблем, туку директна последица на структурни нееднаквости, институционална незаинтересираност и

систематска дискриминација. Бараме локалните самоуправи јавно да се обврзат дека ќе го третираат родово-базираното насилство како политички приоритет и дека ќе развијат сопствени, одржливи механизми за превенција, поддршка и санкционирање. Ова значи воспоставување на локални протоколи за координација, финансирање на специјализирани сервиси, како и активно вклучување на организациите коишто поседуваат експертиза за работа со жртви. Без вакви политички обврски, сите декларации остануваат празни зборови.

- Суштинска поддршка на независната културна сцена преку оддржување на веќе постоечките форми на творење, но и создавање нови подолгорочни механизми за поддршка на независната уметност. Целосно реформирање на процесот на којшто се работи кон имплементирање на активностите на Европската претстолнина на култура – Скопје 2028, како и видлива транспарентност и предавање на спроведувањето на активности од оваа веќе загрозувана титула кон граѓанските организации и неформалните групи коишто се занимаваат со култура.
- Локалните самоуправи коишто имаат влијание врз работата на средните училишта потребно е да изградат итни механизми на заштита, проток на информации, можности за безбедно изразување, соочување на ставови и содржини коишто ќе ги донесат учениците кон состојби на прифаќање на своите ЛГБТИК+ врсниц(ч)ки, и каде што родово-базираното насилство ќе биде адресирано низ низа превентивни активности, наместо само како последична тема за којашто инцидентно се зборува во училиштата. Бараме целосна отвореност на училиштата за соработка со граѓанските организации и прифаќање на фактот дека експертизата за овие сензитивни теми е токму во организациите коишто долгогодишно работат во полето. За тоа ќе треба да им се оддолее на повиците на разни екстремистички, анти-родови групации коишто под наводната загриженост за децата ќе ги постават сите пречки за ваквото циркулирање на теми во училиштата. Обврската да ги заштите најранливите во училиштата е поголема од овој наводен страв од лажни непријатели.
- Бараме од локалните самоуправи да ги почитуваат постоечките јасни механизми за родово-одговорно буџетирање и транспарентно да покажат како средствата се распределуваат за жените, девојките и маргинализираните групи. Локалните политики не можат да се наречат демократски додека буџетите систематски ги прават нашите потреби невидливи. Инвестирањето во безбедни јавни простори, родово сензитивни

социјални сервиси, поддршка за жртви на насилство и културни центри мора да биде приоритет, а не маргинална ставка. Родово-одговорното буџетирање е алатка за политичка правда, не само за финансиска транспарентност.

- Феминистички пристап кон локалните социјални сервиси: социјалните сервиси во повеќето општини се недоволни, нефункционални и често ги исклучуваат оние што најмногу им требаат. Бараме сушинска промена во нивниот дизајн и финансирање, заснована на феминистички принципи:
 - приоритизирање на потребите на жените, девојките и маргинализираните заедници
 - интегрирани модели на поддршка што ги поврзуваат здравствените, психосоцијалните и правните сервиси,
 - активно вклучување на граѓанските организации како рамноправни партнери, а не како аутсорсинг ресурс.
- Бараме да живееме во градови, населби и села во коишто ќе можеме да дишеме чист воздух, реки коишто не се преплавни во смет, функционални јавни чешми и тоалети, сакаме да не дишеме отровни одорни материи коишто се опасни по нашето здравје. Конечно, сакаме да се ослободиме од различните мегаломански корупциски гентрификациони проекти во коишто урбаната мафија го менува ликот на нашиот град. Наместо тоа бараме оживување на маалскиот живот, хуманизирање на јавниот простор, можност да ги уживаме нашите потреби во она што ни е на сите заедничко, а тоа да не е по опасноста на нашето здравје, па дури и животи.

Ги повикуваме сите политички партии, како и независни групации коишто активно размислуваат за тоа како да ги адресираат овие прашања, јавно да се изјаснат и во своите кампањи да посочат дали стојат зад овие барања и на кој начин планираат да ги интегрираат и реализираат. Истовремено, ние како граѓански организации и активисти стоиме на располагање за сите потребни појаснувања, поддршка и заедничко развивање на политики и стратегии кои ќе ги инкорпорираат овие барања и ќе овозможат нивно ефективно спроведување.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Gender and sanitation: more than just a toilet | SDG Action. (n.d.). Retrieved October 27, 2025, from <https://sdg-action.org/gender-and-sanitation-more-than-just-a-toilet/>

Local elections competitive but adversely affected by legal shortcomings and political polarization: international observers. (n.d.). Retrieved October 23, 2025, from https://mia.mk/en/story/local-elections-competitive-but-adversely-affected-by-legal-shortcomings-and-political-polarization-international-observers?utm_source=chatgpt.com

Коалиција МАРГИНИ | ПРОГЛАС ЗА ПРЕТСТОЈНИТЕ ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ 2025: ДОСТОИИНСТВЕНИ ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ ЗА МАРГИНАЛИЗИРАНИТЕ ЗАЕДНИЦИ
<https://coalition.org.mk/archives/12858>

Oeser, P., Wellendorff, T., Napierala, H., Bolster, M., Gellert, P., & Herrmann, W. (2025). Social networks and loneliness differ between LGBTIA and cis-heterosexual persons: results from a two-wave survey in Germany. Scientific Reports, 15(1). <https://doi.org/10.1038/s41598-025-92021-9>

Sansonetti, S., & Davern, E. (n.d.). Women and transport Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies PE STUDY.

Бесплатен јавен превоз: Две години возење на вербален погон – DW – 25.10.2023. (n.d.). Retrieved October 24, 2025, from <https://www.dw.com/mk/besplaten-javen-prevoz-vo-skopje-dve-godini-vozene-na-verbalen-pogon/a-67208760>

“Вистинска парада на гордоста” во Битола, по Широк Сокак, по четврт пат (фото) - Bitola News. (n.d.). Retrieved October 25, 2025, from <https://bitolanews.mk/2025/06/22/%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D0%B1%D0%B8-3/>

Жените и девојчињата во Македонија избегнуваат небезбедни јавни простори - ВидиВака. (n.d.). Retrieved October 23, 2025, from <https://vidivaka.mk/zhenite-i-devo-chi-ata-vo-makedoni-a-izbegnuvaat-nebezbedni-avni-prostori/>

ИЗВЕШТАЈ ЗА ПРИСТАП ДО ВОДА, САНИТАЦИЈА И ХИГИЕНА (WASH) ВО УЧИЛИШНА СРЕДИНА ВО РС МАКЕДОНИЈА за 2024 година. (n.d.).

Ваќановиќ Вишња, & Мuriќ Јасмина. (n.d.). Rod i klimatske promene PRIRUČNIK ZA TRENING.

Интервју со Ли́ла Милиќ „ЛГБТ младите се иселуваат во потрага по слободен живот“ - ekvalis.org.mk. (n.d.). Retrieved October 25, 2025, from <https://ekvalis.org.mk/%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B2%D1%98%D1%83-%D1%81%D0%BE-%D0%BB%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%9C-%D0%BB%D0%B3%D0%B1%D1%82-%D0%BC%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5/>

Коалиција МАРГИНИ | ПРОГЛАС ЗА ПРЕТСТОЈНИТЕ ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ 2025: ДОСТОИНСТВЕНИ ЛОКАЛНИ ПОЛИТИКИ ЗА МАРГИНАЛИЗИРАНИТЕ ЗАЕДНИЦИ. (n.d.). Retrieved October 23, 2025, from <https://coalition.org.mk/archives/12858>

Мора да зборуваме за полициската бруталност – Медуза
<https://meduza.mk/fem-101/mora-da-zboruvame-za-politsiskata-brutalnost/>

Challenges Faced by Transgender People in Obtaining Employment – A Thematic Analysis
https://www.researchgate.net/publication/378327544_Challenges_Faced_by_Transgender_People_in_Obtaining_Employment_-_A_Thematic_Analysis

Аналитички извештај за правата на ЛГБТИ+ лицата во Северна – Камбери, Исмаил
<https://rcgo.mk/links/demokratija-promocija-i-zashtita-na-chovekovite-prava-i-dobro-vladeenje/analitichki-izveshtaj-za-pravata-na-lgbti-licata-vo-severna-makedonija-2023-2025/>

Програма на Левица – Парламентарни избори 2024
<https://levica.mk/izborna-programa-2024-cela/>

Општина Ново Село се плаши од „родова еднаквост“ - telma.com.mk. (n.d.). Retrieved October 25, 2025, from <https://telma.com.mk/2023/05/24/opshtina-novo-selo-so-otstranuvanje-na-terminot-rodova-ednakvost-kje-gi-shtiti-pravata-na-zhenite-i-semejstvoto/>

Платформата за родова еднаквост реагира на предлог законите за основно и средно образование каде се тргнати зборовите „родова еднаквост“. (n.d.). Retrieved October 25, 2025, from <https://www.radiomof.mk/platformata-za-rodova-ednakvost-reagira-na-predlog-zakonite-za-osnovno-i-sredno-obrazovanie-kade-se-trgnati-zborovite-rodova-ednakvost/>

Руралните жени бараат водоводи, канализациони системи и организиран превоз – Реален Медиум за Реални Луѓе – Македонски Медиа Сервис. (n.d.). Retrieved October 27, 2025, from <https://archive2.mms.mk/310139/>

Струмица го исфрли терминот родова еднаквост од „Стратегијата за млади“ - telma.com.mk. (n.d.). Retrieved October 23, 2025, from <https://telma.com.mk/2023/04/29/strumica-go-isfrli-terminot-rodova-ednakvost-od-strategijata-za-mladi/>

Извештај за парите и политиката во антиродовите движења - 360 степени. Retrieved October 23, 2025, from <https://360stepeni.mk/video-sledniot-bran-ja-opfati-i-makedonija-izveshtaj-za-parite-i-politikata-vo-antirodovite-dvizhenaj/>

Програма на ВМРО ДПМНЕ за Град Скопје – Локални избори 2025 – Вистинскиот избор
<https://vmro-dpmne.org.mk/programa>

Програма на ВМРО ДПМНЕ за Општина Битола – Локални избори 2025 – Вистинскиот избор
<https://vmro-dpmne.org.mk/programa>

Програма на ВМРО ДПМНЕ за Општина Струмица – Локални избори 2025 – Вистинскиот избор
<https://vmro-dpmne.org.mk/programa>

Програма на СДСМ за Град Скопје – Локални избори 2025 – Се бориме за нашиот дом
<https://zanashiotdom.mk/>

